

Tíðargreinin verður skrivað av skiftandi fólki, sum ikki dagliga eru knýtt at blaðnum. Evnini eru ymisk, men viðgera øll okkurt evni, sum er viðkomandi fyri tíðina júst nú.

Lisbeth Gotved Petersen, taliráðgevi

Hjá børnunum íggja

Tað er alneyðugt, at øll vaksin, ið varða av børnum, avmarka nýtsluna av til dømis telefonum og teldlum, tá tey eru saman við sínum egnum børnum og saman við øðrum børnum, sigur Lisbeth Gotved Petersen, taliráðgevi í Tíðargreinini í dag

FAKTA

■ **Lisbeth Gotved Petersen** er útbúgvinn audiologopedur, tali- hoyri- og lesiráðgevi frá Københavns Universitet í 1997 og hevur seinastu 10 árini starvast sum taliráðgevi hjá Sernámi.

■ **Hon og maðurin** hava tilsamans seks børn í aldrinum 14-26 ár og búgva í Havn.

Nógv ensk orð eru fastur partur av orðafeinginum bæði hjá børnum og vaksnum, til dømis “cool” og “mega”. Um hetta er gott ella ringt kunnu tað vera ymsar meiningar um. Men ein sannroynd er tað, at tað føroyska málið hevur harðari kapping enn aðra staðni, tí telduspøl, filmar og annað líknandi hjá børnum og ungum ikki eru á okkara móðurmáli. Tað er eisini vorðið sera vanligt at tær føroysku barnasendingarnar verða valdar frá, tí tað er skjótari og lættari at finna ein útlendskan film á til dømis YouTube og Netflix.

Eg haldi eisini, at vit hava eina avbjóðing og eina uppgávu fram-

an fyri okkum, tá námsfrøðingar í vøggustovum greiða frá, at fleiri føroysk børn niður í 1-2 ára aldur til dømis telja og syngja á enskum og nýta ensk orð fyri vanlig hugtøk, til dømis litir og fruktir.

Snildfonir og teldlar eru nú ein so natúrligur partur av okkara gerandisdegi, at tað ikki er óvanligt at eisini hesi yngstu børnini sita við hesum tólum og sjálvi “youtube” filmar. Av tí at filmarnir ofta eru á enskum, verður tað eisini tað málið tey læra. Tað kann verða trupult at uppbyggja móðurmálið, tá tann útlenska ávirkanin byrjar so tíðliga. Hvussu skal barnið læra at brúka og benda t.d. orðið /reytt/, tá tað held-

ur, at tað eitur /red/?

Tað er sera umráðandi, at tilfar til børn og ung verður umsett til føroyskt og landsins myndugleikar eiga at taka hetta í størsta álvara.

Samskipti og sosialir førleikar

Málið er eisini eitt sosialt fyrbrigdi, sum mennist best við at tað verður brúkt saman við øðrum og tað kann verða trupult, tá vit eru upptikin av hvør sínum.

Tí hevur tað stóran týðning, at foreldur sita saman við børnunum og síggja føroyskar barnasendingar saman við teimum. Tá fær man eina felags løtu, og tað ber til at tosa

saman um tað, sum man hevur sæð.

Tá tey lítlu børnini sita nógv við hvør sínum skíggja, missa tey eisini tað sosiala samspælið og samskiptið, sum tey kundu fingið, um tey ikki sótu við hesum tólum. Tá læra tey heldur ikki at vera saman og fáa ikki ment teirra sosialu førleikar, sum tey skulu í barnaárunum, sambært Albert Gjedde, professara og heilagranskara (TV2, 15/3-2016). Ein WHO rapport frá mars 2016 vísti, at serliga donsk børn (11-15 ár) brúka minni og minni tíð saman aftan á skúlatíð.

Albert Gjedde vísir á, at vit menniskjur ikki eru tvey-dimensionel og tí skulu vit vera fysiskt saman fyri at menna okkara sosialu førleikar. Vit kunnu læra nakað av teimum sosialu miðlunum, men hetta kann ikki koma í staðin. Vit skulu vera saman fyri at læra at avlesa hvønnannan. Hann stúrir fyri, at tey børnini, sum nú vaksa upp, gerast sosialt inkompetent, tí tað gerst alsamt meira vanligt, at tey smáu børnini eisini sita hvør sær við hesum tólum og eru minni og minni saman. Hetta kann hava við sær, at tað grundleggjandi samskiptið ikki verður ment nóg væl.

Vit vaksnu og okkara talgildi atburður

Tað er ikki bert børnini, sum eru upptikin av tøkni. Vit vaksnu eru ikki minni upptikin, kanska meir í mongum førum. Vit lesa tíðindir og yvirskriftir á ymiskum tíðindaportalum og eru á sosialum miðlum, sum tildømis Facebook, Messenger og Instagram. Tað er ein natúrligur partur av okkara gerandisdegi og vit fáa lætt og ómakaleyst samskipt við okkara kæru, sum ikki eru nærindis. Hetta er eitt sera gott amboð, men vit noyðast at hugsa um, hvørjum tíðin fer frá og hvussu vit samskipta við okkara kæru, sum eru hjá okkum?

Herumframt hava nógv eina snildfon sum arbeidstelefon og hetta gevur móguleika at arbeiða heimanífrá. Umframt at avgreiða telefonsamrøður er lætt og skjótt t. d. at lesa og svara teldupostum. Hetta er eisini eitt hent og gott amboð og kemur kanska serliga væl við hjá barnafamiljum, sum hava tørv at kunna flexa millum privat- og arbeidslív.

Tað er tó neyðugt at handfara øll hesi góðu amboð við størsta skynsemi, so tað ikki órógvur okkara samveru við børnini. Samskiptið við børnini kann vera í vanda, tá vit vaksnu eru ov upptikin og bundin av tøkni (Jesper Juul, TV2 Østjylland 20/6-17; Jonas Proschold, Politiken 18/6-17). Tá fáa tey ikki tað uppmærksemið, tey skulu hava fyri at menna seg kensluliga, sosialt og málsliga Samstundis síggja børnini,

at tað er í lagi at vera á snildfonini ella teldlinum allatíðina, tí vit vaksnu gera tað. Børnini gerast sostatt eisini bundin av hesum eins og vit vaksnu og soleiðis melur tann keðiliga ringrásin. Vit vaksnu mugu hugsa um, hvat vit sjálvi gera, tí vit eru fyrimyndir hjá børnunum.

Vit eiga øll ábyrgd og kunnu øll gera mun

Um ringrásin skal steðga og mynstrið broytast, mugu vit, ið eru um børn, leggja telefonina og teldilin frá okkum, tá vit eru saman við børnunum, bæði tá tey eru lítil, størri og stór. Tað er ongantíð ov seint at byrja. Tað eru vit foreldur, sum eisini skulu menna sosialu og málsligu førleikarnar hjá okkara børnum. Málið hevur eisini beinleiðis samband við lesi- og skrivimenningina, so tað hevur eisini sera stóran týðning fyri skúlagongdina hjá børnunum, at tey hava fingið so gott í beinið sum til ber, áðrenn tey fara í skúla. Vit vita, at tað er gott fyri málsligu menningina at vit syngja og lesa við teimum. Men vit skulu eisini geva okkum tíð bara at prátta við børnini og lurta eftir teimum og geva teimum tað besta uppmærksemið, vit eiga, eisini í gerandisløtunum.

Okkum dáma øll at fáa uppmærksemi frá tí, sum vit tosa við. Tað er ongantíð stuttligt at tosa við ein, sum ikki tykist at lurta og sum ikki leggur í at svara. Samrøðan gongur eisini betri, um báðir partar eru við. Børnini hava tørv á at fáa nógvar góðar gerandisløtur, har tey sleppa at venja samskiptið og málið. Vit læra málið við at brúka tað og tað er í gerandisløtunum, at børnini kunnu venja málið. Tað er her, at tey kunnu venja seg at seta orð og setningar saman. Tað eru gerandisløturnar, ið gera munin og tað er heima, at vit skulu geva hesum ans, tí tað eru har, at skíggjarnir fylla.

Á allarflestu dagstovnunum verður gjørt eitt stórt arbeiði at menna børnini, eisini málsliga. Men sum alla aðra staðni er tíðin knøpp og børnini mong og tað kann vera avmarkað, hvussu nógv beinleiðis samband eitt barn hevur við ein vaksnan gjøgnum dagin.

Tað er nettup hetta beinleiðis samband, sum kann menna barnið, um tað annars er eitt gott og gevandi samband, sum gevur barninum móguleika at menna samskipti og mál. Tann dagliga málmenningin nýtist ikki altíð at vera skipað. Tað kann vera nokk bara at vera til staðar í løtuni. Vera lurtandi og forvitin og hoyra og síggja barnið, har sum tað er og hetta skal man sjálvandi eisini minnast til á dagstovnunum. Vit eiga øll at finna nærveruna fram, tí vit eiga øll ábyrgdina og vit kunnu øll gera mun.